Усе в тобі залишається

Неможливо полюбити теперішнє, дивлячись лише в минуле

Laura Bellini

Усе в тобі залишається

Неможливо полюбити теперішнє, дивлячись лише в минуле

Laura Bellini

ROMANS

ISBN: 9788384904749

ALL-IN Rafał Płonkowski

ЗМІСТ

INTRO 4
Розділ 1 - Чоловік, який пам’ятав надто багато 9
Розділ 2 - Умови близькості 19
Розділ 3 - Світло, яке неможливо спланувати 32
Розділ 4 - Поза кадром 43
Розділ 5 - Право на власний темп 57
Розділ 6 - Згода на ще один крок 67
Розділ 7 - Жінка поза спогадами 77
Розділ 8 - У його світі 87
Розділ 9 - Ціна спільного рішення 98
Розділ 10 - Це вже не випадковість 111
Розділ 11 - Між близькістю та повсякденністю 125
Розділ 12 - Образ, якого я не обирала 136
Розділ 13 - Коли плани перестають уміщатися 146
Розділ 14 - Те, про що ми не говорили 156
Розділ 15 - Я не твій спогад 167
Розділ 16 - Місце, яке не можна займати замість іншого 180
Розділ 17 - Життя, яке не можна відкласти 191
Розділ 18 - Перший жест без обіцянки 201
Розділ 19 - Не починається спочатку, починається інакше 210
Розділ 20 - Усе, що залишається 222

INTRO

У майстерні пахло мокрою глиною, кавою та пилом, який осідав на полицях попри щоденне прибирання. Мені подобався цей запах. Він не був приємним у звичному розумінні, не нагадував парфуми чи щойно спечений пиріг. Це був запах речей, які проходили крізь чиїсь руки й залишалися на своєму місці. Того ранку я особливо потребувала відчуття, що принаймні частина мого світу залежить від мене.

На столі лежала плитка з фрагментом орнаменту в стилі сецесії. Кобальтова гілочка перетинала кремове тло, а біля її кінця бракувало маленького листочка. Щоб відновити його, потрібне було терпіння, а не талант. Талант часто переоцінювали. Саме терпіння дозволяло відрізнити власні амбіції від того, чого насправді потребував предмет. Я працювала над плиткою вже три дні й мала намір завершити її до п'ятниці. Після цього планувала надіслати документацію комісії, яка надавала фінансування для відкриття невеликої освітньої майстерні в сусідньому приміщенні. Я більше не хотіла все життя працювати лише за зачиненими дверима. Я хотіла навчати людей дивитися на речі, перш ніж вони визнають їх зіпсованими.

Заявка була готова, бракувало лише фотографій і кошторису. На підвіконні стояла папка з документами, поруч лежали зразки глазурі та рулетка, яку я вже тиждень носила в кишені фартуха. Мій план мав цілком розумні межі: жодних нових замовлень протягом двох місяців, жодних обіцянок, даних під впливом чужого ентузіазму, жодного порятунку чужих дедлайнів коштом

власних. Мені було сорок вісім, і я мала достатньо досвіду, щоб знати: незалежність не виникає сама собою. Її потрібно берегти в найдрібніших рішеннях.

Телефон завібрував на полиці. Я поглянула на екран, очікуючи повідомлення від власниці приміщення. Натомість побачила ім'я Марти, координаторки проєкту, про який ми розмовляли минулого тижня. Я машинально відклала пензлик. Тоді я ще не знала, що одна розмова може пересунути всі речі на столі, хоча жодна з них навіть не поворухнеться.

— Ельвіро, маєш хвилинку? — запитала Марта, коли я відповіла.

— Якщо хвилинку, то маю. Якщо пів дня, то ні.

Вона коротко засміялася. Вона знала мене достатньо добре, щоб не сприймати ці слова як неввічливість.

— Йдеться про альбом. Фонд підтвердив фінансування. Вони хочуть, щоб ми почали роботу вже наступного місяця.

Я посунула папку, звільняючи місце для чашки. Альбом мав розповісти про людей, які й досі займаються ремісничою працею в невеликих майстернях уздовж Вісли. Ідея була хорошою, навіть потрібною. Я попередньо погодилася обговорити участь, бо Марта пообіцяла, що це не буде чергове видання з фотографіями рук і підписами про традиції, які зникають. Вона хотіла показати сучасних ремісників, їхні рішення, помилки, рахунки, втому й гордість за свою справу. Я погодилася ще й тому, що не вміла повністю відмовляти проєктам, які могли щось змінити на краще. Це була одна з моїх не надто практичних рис.

— Добре, — сказала я. — Але нагадую, що можу присвячувати цьому не більше двох днів на тиждень.

— Знаю. Саме тому й телефоную зараз, перш ніж усе зайде надто далеко. У нас є фотограф.

Мої пальці завмерли на краю папки.

— Хто?

На тому кінці запала коротка тиша. Не театральна, радше така, коли людина вирішує, чи краще одразу сказати правду, чи спочатку підготувати ґрунт.

— Яцек Вільга.

Це прізвище не мало означати нічого більшого, ніж інформацію про людину, яку обрали для роботи. Протягом багатьох років я навчилася відокремлювати прізвища від спогадів. Іноді мені це навіть вдавалося. Цього разу двох складів вистачило, щоб повернувся образ літнього вечора тридцятирічної давнини: стіл, заставлений чашками, відчинене вікно, світло на стіні й молодий чоловік, який дивився на мене так, ніби вже знав відповідь на запитання, якого я ще навіть не поставила.

Я не поворухнулася. За вікном проїхав велосипедист, і дзвінок його велосипеда пролунав буденно, майже зухвало.

— Ти його знаєш? — запитала Марта.

— Знала.

— Це може стати проблемою?

Я подивилася на плитку. Кобальтова гілочка закінчувалася саме там, де бракувало листочка. Нічого драматичного в цьому не було. Пошкодження мало чітку форму, і я знала, як його виправити. З людьми все було

складніше, особливо коли вони пам'ятали тебе з часів, коли ти сама ще не знала, ким хочеш стати.

— Не знаю, — відповіла я чесно. — Які умови?

Марта почала перераховувати: графік, зустрічі, фотосесії в майстернях, дозволи на публікацію, аванс для учасників. Я слухала й робила нотатки на звороті копії кошторису. Гроші за участь в альбомі не були мені потрібні для відкриття нової майстерні, але могли покрити частину витрат на обладнання. Важливішим було те, що видання мало потрапити до бібліотек і мистецьких навчальних закладів. Я хотіла, щоб хтось побачив у ремеслі не лише ностальгію, а й працю, яка потребує знань та щоденного прийняття рішень.

— Є ще одна річ, — додала Марта. — Яцек давно знає твої роботи. Він сказав, що для нього дуже важливо, аби ти була в альбомі.

Я відчула роздратування ще до того, як встигла його усвідомити. Не тому, що він хотів бачити мене в книжці. Мені не подобалося, що його бажання подали як аргумент, ніби знайомство багаторічної давнини давало йому право вирішувати, що мені потрібно тепер.

— Мої роботи можуть бути в альбомі, — сказала я. — Але я сама вирішуватиму, про що розповідатиму.

— Звісно. Ніхто не збирається тобі нічого нав'язувати.

— Тоді добре було б почати саме з цього правила.

Марта запевнила мене, що передасть ці слова Яцекові. Я не запитала, чи він уже знає, що я погодилася. Не хотіла, щоб це прозвучало як згода зустрітися з ним. Я погодилася розглянути участь у проєкті, а це було зовсім не те саме. Ми домовилися про організаційну розмову наступного тижня й завершили дзвінок.

Я ще якусь мить стояла нерухомо, тримаючи телефон у руці. Потім поклала його екраном донизу, наче так могла змусити замовкнути не лише пристрій, а й власну пам'ять. Я не відчувала жалю. Жаль був би надто простим словом для чогось, що давно перестало бути одним почуттям. Була цікавість, яку я не хотіла визнавати, й обережність, у якій ховався гнів. І ще одне запитання: чи здатен чоловік, який колись розумів моє мовчання, сьогодні почути мої слова?

Я повернулася до плитки. Нанесла тонкий шар маси на місце пошкодження й розгладила край маленьким шпателем. Не намагалася відтворити листочок по пам'яті. Спочатку уважно роздивилася те, що залишилося, перевірила напрямок тріщини й лише тоді підібрала форму. Так я завжди працювала: не вдавала, ніби пошкодження ніколи не було, але й не дозволяла йому визначати долю всього предмета.

На підвіконні лежав план нової майстерні. Я посунула його ближче, вписала до кошторису вартість додаткової лампи й обвела дату надсилання документів. Мій задум не зник лише тому, що поруч із ним з'явилося прізвище з минулого. Я й далі хотіла відчинити двері сусіднього приміщення, розставити столи й показати іншим, що відновлення не обов'язково означає повернення до колишньої форми.

І все ж, коли я знову поглянула на телефон, то подумала про Яцека вже не як про фотографа, обраного для альбому, а як про чоловіка, якого побачу після тридцяти років розлуки. Чи зможе він зустрітися з тією жінкою, якою я стала тепер, чи приїде лише за образом, який зберіг у своїй пам'яті?

Розділ 1 - Чоловік, який пам’ятав надто багато

Яцек Вільга з’явився в моїй майстерні за сім хвилин до призначеної зустрічі.

Я знала це, тому що машинально поглянула на годинник, коли почула дзвіночок над дверима. Мені навіть не довелося підводити голови, щоб упізнати манеру, у якій він увійшов. Колись він мав звичку зупинятися на порозі, ніби спочатку хотів переконатися, що це місце прийме його присутність. Тепер він зробив те саме. Кілька секунд стояв нерухомо, а потім зачинив за собою двері.

— Доброго дня, Ельвіро.

Я поклала пензлик на керамічну підставку.

— Доброго дня, Яцеку.

Я підготувалася до цієї зустрічі, але не передбачила, наскільки буденно звучатимуть наші імена. Тридцять років тому ми вимовляли їх інакше. Тоді одного слова було достатньо, щоб продовжити вечір, а звичайне привітання було не початком розмови, а обіцянкою, що ми ще побачимося. Тепер між нами стояв робочий стіл, кілька полиць із керамікою та ціла колекція речей, які я не збиралася пояснювати за першої ж нагоди.

Яцек зняв пальто. Йому було п’ятдесят два. Біля скронь сріблилося сиве волосся, а на обличчі час залишив помітніші сліди, ніж на моєму. Він не намагався їх приховувати. Стрункий, він рухався спокійно, а його руки й досі нагадували руки людини, яка звикла тримати фотоапарат. Довгі пальці, коротко підстрижені нігті,

невелике потовщення на великому пальці правої руки. Я пам’ятала їх. Не хотіла пам’ятати, але пам’ятала.

— Нічого не змінилося, — сказав він, оглядаючи майстерню.

— Це неправда. Змінилися інструменти, обладнання, електропроводка й половина меблів.

— Я мав на увазі світло.

Я поглянула на високе вікно, що виходило на бічну вуличку. Крізь шибки проникало бліде листопадове сонце. Справді, світло було схоже на те, що було тут багато років тому, але я не збиралася допомагати йому розвивати цю думку.

— Світло змінюється кілька разів на день, — відповіла я. — У цьому одна з його переваг.

Він ледь усміхнувся. Не виглядав ображеним. Радше нагадував людину, яка прийняла перше зауваження й вирішила перевірити, чи наступне буде таким само влучним.

— Ти й досі не дозволяєш співрозмовникові легко перемогти.

— Я не знала, що ми прийшли сюди змагатися.

— Хіба ні?

— Ти прийшов поговорити про альбом. Я прийшла працювати. Пропоную нам обом пам’ятати про мету зустрічі.

Яцек кивнув і поставив на стіл шкіряну фотосумку. Не став одразу її відкривати. Спочатку дістав блокнот, кілька роздрукованих сторінок і тонку теку з документами. Він сів навпроти мене, залишивши між нами достатньо місця, щоб не порушувати меж мого робочого простору.

— Марта передала мені твої зауваження, — сказав він. — Два дні на тиждень, жодних фотографій без попереднього узгодження, повне затвердження тексту, який стосується твоєї роботи.

— Це основні умови, а не якісь особливі привілеї.

— Згоден. Я лише хотів би додати одну річ.

Я поклала передпліччя на стільницю.

— Слухаю.

— Я не хочу створювати черговий альбом із портретами людей, які стоять біля своїх інструментів і дивляться в об'єктив. Мене цікавить процес. Те, що відбувається між початком роботи й появою готового предмета.

— У такому разі нам пощастило. Я не люблю постановочних фотографій.

— Пам'ятаю.

Це одне слово зависло між нами з небажаною невимушеністю.

— Багато чого можна пам'ятати, — сказала я. — Але не все має практичну користь.

Він якусь мить уважніше дивився на мене. Потім відкрив блокнот.

— Я хотів би побачити, як ти працюєш. Не лише готові предмети, а й ті, що перебувають у процесі реставрації, з втраченими фрагментами, тріщинами, слідами попередніх ремонтів.

— За умови, що власники дадуть згоду.

— Звичайно.

— І що ти нічого не торкатимешся без дозволу.

— Я не такий необережний, як ти думаєш.

— Я не казала, що ти необережний.

— Але подумала.

Я не відповіла. Натомість посунула до нього аркуш із попереднім графіком проєкту.

— Альбом має показувати сучасне ремесло. Не виставку предметів із підписом про те, що колись люди вміли робити речі власноруч. Я хочу, щоб у ньому знайшлося місце для рішень, технологій, вартості матеріалів і проблем, які не завжди можна розв'язати. Майстерня — це не музей. І я теж не експонат.

Яцек поглянув на аркуш.

— Я не збираюся робити з тебе експонат.

— Добре.

— Хоча мушу визнати, що ти маєш особливий талант ставити співрозмовника на правильний бік столу.

— Це робочий стіл. Тут у кожного своє місце.

Він провів пальцем по графіку, зупинившись біля запланованого розділу про реставрацію кераміки.

— Я хотів би, щоб твій матеріал став одним із головних у цьому альбомі.

— Чому?

— Тому що твоя робота добре показує: ремесло полягає не лише у створенні нових речей.

— Це звучить розумно.

— Крім того, ти завжди мала неабияке терпіння до предметів, які інші вважали безнадійними.

Мені не сподобалося, як легко він поєднував професійну увагу з особистим знайомством. З іншого боку, важко було заперечити його правоту. Я працювала з керамікою саме тому, що мене цікавило те, що можна врятувати, не вдаючи, ніби нічого не сталося. Не кожну втрату можна було заповнити. Не кожен ремонт потрібно було приховувати. Іноді найчеснішим рішенням було залишити слід.

— Я хочу, щоб фотографії показували також сучасні методи, — сказала я. — Не лише традиційні техніки, яких нас навчали на початку.

— Ми можемо це зробити.

— І я не хочу підписів на кшталт «давня майстерність у руках майстрині». Я не майстриня з народної казки.

— А хто ти?

Запитання прозвучало спокійно, але я на мить не змогла знайти відповідь, яка не скидалася б на завчену фразу з мого сайту.

— Реставраторка кераміки. Маю власну майстерню й планую її розширити.

— Я знаю про твої плани.

— Звідки?

— Марта згадувала.

— У такому разі ти також знаєш, наскільки це для мене важливо.

— Знаю.

Він закрив блокнот. Коротку мить ми дивилися одне на одного без поспіху. Мені здавалося, що він намагається впізнати, що залишилося від знайомої йому жінки. У

цьому не було нічого дивного. Адже я робила те саме, хоча намагалася не зізнаватися в цьому навіть самій собі.

— Я привіз дещо, — нарешті сказав він.

Він відкрив сумку й дістав фотоапарат. Той був меншим, ніж я очікувала, професійним, але без надмірно великого об'єктива. Потім він потягнувся до бічної кишені й витягнув плаский конверт.

— Це не частина проєкту, — пояснив він. — Я подумав, що ти, можливо, захочеш побачити.

Я не взяла його.

— Що це?

— Фотографія.

— Яка саме?

— З Казімежа. З майстер-класів, на яких ми познайомилися.

Я кілька секунд дивилася на конверт, ніби в ньому могло бути щось значно проблематичніше за фотографію. Я пам'ятала те літо, хоча деякі його фрагменти з часом стерлися. Було спекотно, у майстерні пахло випаленою глиною, а мені було вісімнадцять, і я була переконана, що світ можна облаштувати за власним задумом. Яцек тоді був молодим фотографом, який приїхав документувати майстер-класи. Йому було двадцять два, і він не розлучався з фотоапаратом навіть під час перерв.

— Ти зберіг їх? — запитала я.

— Кілька.

— Я не знала.

— Я нікому їх не показував.

Я не відповіла одразу. Зрештою взяла конверт і витягнула з нього фотографію.

На знімку я сиділа за гончарним кругом. Волосся було недбало зібране, рукави закочені, а на щоці виднілася смужка глини. Я не дивилася в об'єктив. Уся моя увага була прикута до посудини, край якої я саме вирівнювала. Я пам'ятала той день, хоча самого моменту, коли зробили фотографію, не пригадувала.

Я була молодою, але не скидалася на людину, яка чекає на чиюсь оцінку. Мала власну справу, власний світ і вираз обличчя людини, переконаної, що все можливе, якщо лише знайти правильний інструмент.

— Гарна фотографія, — сказала я.

— Я завжди так вважав.

Я перевернула відбиток. На звороті стояла дата.

— Навіщо ти показуєш її мені?

— Бо подумав, що, можливо, ти захочеш її мати.

— А ти?

— У мене є скан.

— Це не відповідь.

На мить здалося, що він хоче щось сказати, але зрештою лише знизав плечима.

— Мені не потрібні два примірники.

Я поклала фотографію на стіл, не повертаючи її до конверта.

— Дякую. Я подумаю, чи залишити її собі.

Він не намагався мене переконувати. І це, як не дивно, здивувало. Колись він умів наводити аргументи з таким

запалом, що людина починала сумніватися, чи взагалі мала власну думку від самого початку.

Ми перейшли до конкретних питань. Обговорили кількість фотосесій, спосіб архівування матеріалів і графік розмов з іншими учасниками. Яцек запропонував провести першу зйомку в моїй майстерні ще до кінця місяця. Я відмовилася, пояснивши, що не збираюся переносити заплановану роботу лише тому, що фонд захотів прискорити публікацію. Натомість запропонувала іншу дату.

Він прийняв її без заперечень.

— Тоді почнемо з документації твоєї поточної роботи, — сказав він. — Без портретів.

— Цілком розумний початок.

— А далі побачимо.

— Я не люблю недомовленостей у договорах.

— Я не про договір.

Я підвела очі.

— Тоді про що?

— Про те, як нам працюватиметься разом.

Його голос залишався спокійним, але в погляді з’явилося щось таке, що я не могла сплутати з професійною зацікавленістю. Це не було нав'язливим. Радше обережним, ніби він сам перевіряв, чи має право залишити між нами трохи особистого простору.

— Побачимо, — відповіла я.

Він зібрав документи й поклав їх до сумки. Коли підвівся, я помітила, що фотографія досі лежить на столі. Він не забрав її. І не запитав, чи може залишити.

— Було приємно тебе побачити, — сказав він.

— Це лише початок нашої співпраці.

— Я мав на увазі не проєкт.

Я не хотіла відповідати на ці слова. Натомість підійшла до дверей і відчинила їх перед ним.

— До зустрічі наступного тижня.

— До зустрічі, Ельвіро.

Цього разу він не зупинився на порозі. Вийшов, а я зачинила двері й кілька секунд прислухалася до кроків, що віддалялися. Лише потім повернулася до столу.

Фотографія лежала поруч із моїми нотатками. Я підняла її й ще раз уважно роздивилася дівчину за гончарним кругом. Вона не нагадувала мені когось, кого я мала б повернути. Вона просто була частиною мене, так само як жінка, яка сьогодні керувала майстернею, сплачувала рахунки й планувала наступні роки свого життя.

Я поклала фотографію до конверта й сховала його в шухляду з документами.

Я не збиралася викидати минуле. Але й не збиралася дозволяти комусь іншому вирішувати, які його фрагменти мають розповідати мою історію.

Того вечора, коли я завершувала роботу над плиткою, зателефонувала Марта. Вона хотіла знати, чи добре пройшла перша зустріч.

— Професійно, — відповіла я.

— Тобто?

— Тобто ми узгодили терміни й обсяг роботи.

— Ельвіро.

— Марто.

Вона зітхнула.

— Гаразд. Не буду запитувати.

— Дякую.

— Але мушу сказати, що Яцек залишився задоволений.

— Чим саме?

— Тим, що ти погодилася.

Я поглянула на шухляду, у якій сховала фотографію.

— Це добре. А я задоволена тим, що нам вдалося домовитися про правила.

Після розмови я повернулася до роботи. Наступні пів години я не думала про Яцека. Принаймні саме це я собі повторювала.

Коли я вимкнула світло, то вже знала, що наступна зустріч буде складнішою. Не тому, що я не вміла з ним розмовляти. Навпаки. Я знала його манеру говорити, паузи, усмішку, яка з'являлася в найменш доречні моменти. Знала, коли він жартував, а коли справді чогось хотів.

Проблема полягала в тому, що я не знала, чи досі здатна відрізнити чоловіка, якого колись знала, від того, якого пам'ятала.

Розділ 2 - Умови близькості

Наступного ранку мені зателефонував Яцек.

Я не очікувала почути його так швидко. Саме готувала робоче місце для реставрації невеликої миски, коли екран засвітився його ім'ям. Кілька секунд я вагалася, чи відповісти відразу, чи почекати, доки закінчу відмірювати компоненти для реставраційної маси. Я обрала другий варіант. Не збиралася переривати роботу лише тому, що зателефонував чоловік, з яким колись ділила життя.

Я передзвонила йому за п'ятнадцять хвилин.

— Доброго дня, — сказав він.

— Доброго дня. Щось сталося?

— Ні. Я хотів запитати, чи знайшла б ти сьогодні час для розмови.

— Учора ми розмовляли майже дві години.

— Учора ми говорили про альбом.

— А сьогодні?

— Про деталі, які не встигли узгодити. Можемо також переглянути матеріали щодо учасників проєкту.

— Але ж у нас іще немає повного комплекту документів.

— Знаю. Я просто хотів з'ясувати, чи можемо зустрітися десь поза майстернею. Без годинника над головою й без твоїх інструментів між нами.

Останнє речення прозвучало надто невимушено, щоб я могла вдавати, ніби не помітила його.

— Інструменти мені не заважають.

— Я так і подумав.

— Після п'ятнадцятої в мене є час. Але не на цілий день.

— Однієї години достатньо.

— Побачимо.

Ми домовилися зустрітися в невеликій кав'ярні неподалік від ринкової площі. Я добре її знала. Іноді заходила туди після покупок, хоча частіше брала каву із собою. Я не хотіла обирати місце, яке натякало б на щось більше, ніж я збиралася запропонувати. Водночас не збиралася й удавати, ніби зустріч із колишнім партнером була звичайною нарадою робочої групи.

Решту ранку я працювала без особливих труднощів. Лише перед виходом, коли знімала фартух, усвідомила, що обрала сорочку, яку не вдягала вже кілька тижнів. Вона була темно-синьою, простою й добре сиділа на плечах. Нічого особливого. Я не збиралася переодягатися заради Яцека. Просто не хотіла йти до кав'ярні в одязі, на якому залишилися сліди глини й реставраційного препарату.

Я повторювала це собі, зачиняючи майстерню.

Яцек уже чекав. Він сидів за столиком біля вікна, перед ним стояла чашка еспресо. На ньому був темний светр і сорочка з розстебнутим верхнім ґудзиком. Він не скидався на людину, яка спеціально готувалася до зустрічі, але я помітила, що цього разу він ретельніше поголився, ніж напередодні. Коли побачив мене, підвівся.

— Пунктуальна, — сказав він.

— Ти також.

— Схоже, це добрий початок.

— Я б поки не робила таких висновків.

Він усміхнувся й відсунув для мене стілець. Жест був природним, без надмірної ввічливості. Я сіла, поклала сумочку поруч і замовила чай. Яцек запропонував щось перекусити, але я відмовилася. Не хотіла їсти.

— Учора ми не встигли узгодити кілька питань, — почав він, коли офіціантка відійшла. — Я хотів би, щоб ми чітко розподілили відповідальність.

— Добре. Я відповідаю за змістову частину, що стосується реставрації, і за зв'язок із людьми, які погодяться надати свої предмети. Ти — за фотографії, відбір матеріалу й підготовку пропозиції щодо структури альбому.

— Домовилися.

— Тексти затверджуємо разом, але інформацію про мою роботу ти узгоджуєш зі мною до публікації.

— У мене немає з цим проблем.

— І не фотографуєш мене без попередження.

Яцек підвів погляд від блокнота.

— Навіть якщо ти саме робитимеш щось цікаве?

— Особливо тоді.

— Зрозумів.

— Я не хочу згодом дізнаватися, що потрапила на фотографію, якої навіть не бачила.

— Це справедливо.

Він деякий час робив нотатки. Я помітила, що він не намагався торгуватися щодо жодної з умов. Можливо, очікував, що я буду ще категоричнішою. А можливо,

справді визнав, що після тридцяти років я маю право встановлювати власні межі, не пояснюючи кожну з них.

— А як щодо розмови про тебе? — запитав він.

— У якому сенсі?

— В альбомі. Ми не можемо описати твою роботу лише через техніку. Нам потрібна також твоя історія.

— Я не хочу автобіографії.

— Я не пропоную автобіографію. Мені хотілося б знати, як ти дійшла до того місця, де перебуваєш зараз.

— Це досить довга історія.

— У нас є кілька тижнів.

— І я не збираюся розповідати все.

— Ти й не мусиш.

Я уважно подивилася на нього. Він відповів спокійним поглядом. У ньому не було нетерпіння. Власне, саме спокій Яцека завжди міг мене обеззброїти. Річ була не у відсутності емоцій. У ньому їх було значно більше, ніж він показував, але він не змушував інших негайно на них реагувати. Він умів слухати, коли справді хотів почути відповідь. Проблема полягала в тому, що іноді він надто швидко вирішував, ніби вже знає її.

— Я почала працювати з керамікою, тому що мене цікавило, як довго предмет може зберігати сліди людини, яка його створила, — сказала я. — Потім я зрозуміла, що мене ще більше цікавить те, що можна зробити, коли предмет пошкоджується. Йдеться не про те, щоб повернути йому ідеальний вигляд. Йдеться про те, щоб він міг і далі існувати, а реставрація була чесною.

— Тому ти не любиш приховувати місця доповнення?

— Саме так. Не завжди вдається відтворити оригінальний фрагмент. Якщо ми вигадуємо щось замість нього, то повинні вміти це показати.

— Це хороше правило.

— Але клієнтам воно не завжди подобається.

— Люди іноді воліють вірити, що нічого не сталося.

— А ти?

Він подивився на мене поверх чашки.

— Я волію знати, що сталося.

— Справді?

Він не відповів відразу. Посунув чашку на блюдце й поклав руки на стіл.

— Я не завжди вмів це робити.

У цих словах було щось більше, ніж професійне зауваження. Але я не збиралася витягувати з нього зізнання, якого він сам не запропонував.

— У всіх бувають такі періоди, — сказала я.

— І в тебе також?

— Звичайно. Але не все обов'язково має потрапити до альбому.

Він тихо засміявся.

— Ти й досі вмієш зачиняти двері одним реченням.

— Це корисне вміння.

— Знаю.

Офіціантка принесла чай. Я подякувала й потягнулася до чашки. Ми на мить замовкли, спостерігаючи за людьми, які проходили за вікном. Казімеж виглядав інакше, ніж у літній сезон. Туристів було менше, місцевих

мешканців — більше, а на ринковій площі хтось розставляв ящики з овочами. Я любила цю пору року. Місто поверталося до власного ритму.

— Як довго ти залишатимешся в Казімежі? — запитала я.

— Поки що до завершення проєкту.

— А потім?

— Не знаю.

— Тобто ти й далі подорожуєш?

— Так. Трохи менше, ніж раніше. Тепер у мене більше довгострокових проєктів, а не лише окремих замовлень.

— Що ти фотографуєш?

— Людей, архітектуру, іноді предмети. Останнім часом багато працюю з невеликими установами й фондами. Намагаюся обирати те, що не закінчується за один день.

— Звучить розумно.

— Постарів.

— Ми всі старіємо.

— Ти не схожа на людину, яка особливо переймається плином часу.

— Тому що не можу на нього впливати. Зате можу впливати на те, що з ним робитиму.

Він кілька секунд дивився на мене, наче хотів запам’ятати точне звучання цих слів. Потім опустив погляд на блокнот.

— Це речення мало б увійти до альбому.

— Ні.

— Чому?